

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Л. А. Найдьонова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ МЕДІАОСВІТИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Представлено аналіз першого етапу експериментальної перевірки ефективності вітчизняної моделі медіаосвіти, яка враховує взаємодію суб'єктів сучасного інформаційного простору на трьох рівнях: особистості, групи, спільноти. Запропоновано рефлексивні стратегії і принципи побудови шкільних медіаосвітніх програм для учнів 1 – 9-х класів з урахуванням сензитивних періодів розвитку особистісних новоутворень. Виокремлено чинники становлення фахової спільноти медіаосвітян: активізація міжособової комунікації, регіональна спеціалізація, рефлексія спільного досвіду.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаризики, медіаресурси, рефлексивний підхід, спільнота.

Проблема. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та системи засобів масової інформації в сучасному світі нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. На взаємодію з різноманітними медіа (телебачення, інтернет, кіно, преса, радіо) припадає вагома частка в бюджеті вільного часу громадян, що зумовлює значний вплив медійних засобів на всі верстви населення, передусім на дітей і молодь. Медіа накладають потужний і суперечливий відбиток на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання. У відповідь на ці виклики сучасного світу в розвинутих європейських країнах, США, Канаді, Австралії, а останнім часом і в Україні, значна увага приділяється розробленню засад та соціально-психологічної моделі медіаосвіти.

Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, схваленою Президією НАПН України в травні 2010 р., розпочато всеукраїнський медіаосвітній експеримент, який є важливою сходинкою до масового впровадження медіаосвіти. В експериментальному режимі доцільно провести апробацію медіаосвітніх інновацій, визначити ефективність окремих компонентів і створити варіанти оптимального їх поєднання з урахуванням місцевих особливостей.

Мета статті: аналіз основних компонентів соціально-психологічної моделі медіаосвіти, визначення концептуальної рамки медіаосвіти дітей різного віку та підведення підсумків першого року всеукраїнського експерименту.

Вітчизняна соціально-психологічна модель медіаосвіти інтегрує сучасні досягнення зарубіжної медіаосвіти, критично переосмислює її більш як півстолітній досвід, адаптує його до українських реалій, істотно посилюючи інноваційне наповнення медіаосвітньої підготовки, її психологічну складову. В основу вітчизняної моделі покладено соціально-психологічний підхід, у межах якого медіакультура мислиться як продукт і водночас умова взаємодії суб'єктів інформаційного простору. При цьому на відміну від існуючих підходів як суб'єкти розглядаються не лише медіавиробник і споживач, а й медіапедагог – модератор їхньої взаємодії. Ключові засади вітчизняної моделі спираються на розуміння процесу взаємодії суб'єктів у сучасному інформаційному просторі, де відбувається не лише створення і передача інформації, а й формування і самоперетворення суб'єктів взаємодії. Медіа, які раніше виступали як “передавачі” інформації, потім усвідомлювали себе як “виробники” інформації, нині стають організаторами (навігаторами) комунікації інших суб'єктів. Споживачі медіа, які досі пасивно “сприймали” як реципієнти відправлене через канал медіаповідомлення, сьогодні стають повноцінними суб'єктами інформаційно-комунікаційної взаємодії (авторами, агентами, навігаторами взаємодії).

Вітчизняна модель передбачає поєднання захисної, естетичної, критичної і творчої моделей медіаосвіти. Вона враховує необхідність підготовки дитини до ефективної взаємодії з інформаційним середовищем на всіх етапах – від отримання виклику існуючому рівню знань до створення інновацій і використання отриманих результатів. Об'єднання компонентів, ефективність яких доведено міжнародним досвідом, відбувається на основі соціально-психологічних технологій активного навчання, побудови паритетної конструктивної взаємодії, набуття спільного досвіду в спільноті та її групової рефлексії.

Пріоритетними напрямками створення цілісної системи шкільної медіаосвіти є упровадження курсу медіакультури для старших класів з урахуванням особливостей переходу до профільного навчання. Цей компонент медіаосвіти має стати інтегруючою ланкою, майданчиком здійснення старшокласниками рефлексії власних медіапрактик, усвідомлення ефективності саморегуляції взаємодії з медіапростором. Система шкільної медіаосвіти не починається в старших класах – навпаки, ідеться про те, що кожен віковий період має специфічні медіаризики, на профілактику яких і має бути спрямована медіаосвіта,

адже таким чином створюється база для розв'язання наступних завдань розвитку в подальших вікових періодах. Передбачається розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших і середніх класів загальноосвітніх шкіл (поширення практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів), напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для дітей різного віку (а особливо для підлітків), активізація роботи гуртків, фото-, відео- та анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування.

Беручи до уваги бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і їх входження в шкільний простір, варто особливо підкреслити, що використання технологій не забезпечує автоматично медіаосвіти. Адже медіаосвіта – це окремий освітній напрям, що ставить за мету підготовку дитини до ефективної взаємодії з інформаційним простором. ЮНЕСКО відносить медіаосвіту до найважливіших прав людини в інформаційну добу [1].

Мета медіаосвіти – це оптимізація вбудованості віртуального світу в повсякденні практики дитини без шкоди її здоров'ю і розвитку та із забезпеченням збалансованого розвивального індивідуального і соціального ефекту. Форми медіаосвіти можуть бути різними:

- *інтегрована* (в межах уроків з різних дисциплін, що вивчаються дітьми). Забезпечується обов'язковим поєднанням двох складових: 1) використання медіа (засобів, текстів – у широкому розумінні як зразків медіапродукції, у тому числі екранної, аудіовізуальної), 2) медіаосвітня мета, завдання і рефлексія їх досягнення (висновки, підсумки, результати, повернені дітям у діалозі щодо їхньої взаємодії з медіа);

- *формалізована* (це курси “Медіакультура” в межах варіативної складової): адаптовані до віку дитини комплексні заняття, спрямовані на розуміння і порівняння різних медіа як єдиної розгалуженої і взаємопов'язаної інформаційної системи (преса – книга, газета, журнал; кіно, телебачення, відеогра, інтернет, мобільний зв'язок тощо), а відтак і гармонізацію різних пасивних і активних практик (читання, слухання, створення фото, відео, анімації, використання інформаційно – комунікативних технологій (ІКТ), новітнє медіамистецтво і т. п.)

- *позакласна*: факультативи (гуртки) за окремими напрямами підвищення творчої кваліфікації дітей у межах окремих медіапрактик (шкільні газета, радіо, телебачення, інтернет-портал, фотостудія, анімаційна студія, кіностудія тощо);

- *позашкільна*: участь у дитячих медіафестивалях різного рівня, конкурсах, заняття в будинках творчості, спеціалізованих закладах тощо.

Згідно із соціально-психологічною моделлю завдання медіаосвітніх курсів (програм) мають формулюватися так, щоб сприяти ефективній взаємодії суб'єктів сучасного інформаційного простору на різних рівнях. На індивідуальному рівні – це розвиток медіакультури дитини, яка забезпечує здоров'я і розвиток у поствіртуальному світі (включає медіаімунітет, медіафільтри, стратегії та інструменти саморегуляції медіапрактик, індивідуальний медіастиль тощо). На груповому рівні – це забезпечення конструктивних форм спілкування в групі і міжгруповій взаємодії з приводу медіапрактик, створення умов для спільної медіатворчості тощо. На рівні спільнот і великих груп – це сприяння оздоровленню інформаційного простору як спільного блага, формування паритетного діалогу між медіавиробником і медіаспоживачем, запобігання нищенню спільного ресурсу нерегульованим споживанням. Маючи багатозарову структуру завдань, медіаосвіта, згідно з вітчизняною моделлю, має бути побудована за принципом інформаційної екологічності і балансу.

Курси медіаосвіти, що розробляються для дітей різного віку, мають спрямовуватися на забезпечення таких завдань:

- налаштувати дитину на необхідність саморегуляції та спільної з найближчим оточенням (батьки, однолітки) співрегуляції взаємодії з віртуальним світом, щоб забезпечити баланс віртуальних і територіальних практик дитини, необхідних для гармонійного розвитку і здоров'я (зокрема для профілактики надмірного захоплення медіа, формування медіазалежностей, протистояння гіподинамії і тотальній віртуалізації комунікативних та ігрових практик дитини);

- розкрити закономірності світу медіа, з яким дитина стикається у своєму повсякденному житті (для розвитку розуміння сучасних способів відображення реальності; формування індивідуального естетичного смаку, моральних та соціальних фільтрів інформаційного сміття, маркетингових втручань, маніпуляцій та інформаційного перевантаження);

- допомогти засвоїти позиції активного користувача (замість пасивного споживача) і творця інформаційного простору, носія і творця локальної та глобальної медіакультури (організувати спільний досвід поваги гідності іншого і паритетної комунікації різних – в аспекті цифрової, соціально-майнової нерівності, національно-релігійної, інтелектуальної, фізичної різноманітності тощо – і відповідно до специфіки медіапрактик, медіауподобань, медіасубкультур);

- сприяти розвитку тих психічних новоутворень (когнітивних, емоційно-вольових, соціальних), що убезпечують від негативного впливу медіапродукції в нинішньому віці та створюють профілактич-

ний ефект щодо ризиків медіа, характерних для наступного вікового періоду.

Перша п'ятірка *загальних принципів здійснення медіаосвіти*, що закладено в основи вітчизняної соціально-психологічної моделі і має реалізуватися шляхом розробки медіаосвітніх програм для дітей усіх вікових категорій, це: 1) посилення рухової активності, 2) ресурсна передача знань, 3) комунікативна пропедевтика, 4) гнучке і розмаїте змістове наповнення занять, 5) циклічність побудови програм і врахування сензитивних періодів медіаризиків.

Принцип посиленої рухової активності: на медіаосвітніх заняттях потрібно передбачити чергування моторики різного рівня, зокрема пересування дітей у межах класу (обмін місцем розташування підгруп, перехід із групи в групу і т. ін.), переміщення предметів, а також спостереження за живою природою і відвідування різних цікавих місць для розуміння особливостей їх медійного відображення, використання різних тілесних поз для отримання різних ракурсів, складання репортажів про спортивні події і т. п. (з урахуванням техніки безпеки), дрібної моторики, наприклад під час виготовлення пластилінових зразків для анімації, тощо.

Принцип ресурсної передачі знань: активізувати знання, які дитина має (отримала із неформальної стихійної медіаосвіти). Через організацію спільної дії дітей педагог визначає неповноту (дефіцит) знань, бачить помилки і визначає напрям розвитку, відповідно активізує потребу в знанні (створює виклик, який мотивує дітей); спираючись на відому дітям інформацію, додає потрібну їм для виконання практичних дій, але ще не відому інформацію.

Принцип комунікативної пропедевтики: на медіаосвітніх заняттях діти включаються в конструктивну міжособову комунікацію відповідно до вікових особливостей і ситуації в конкретному дитячому колективі. Живе неформалізоване спілкування може загострювати приховані конфліктні стосунки між окремими дітьми або підгрупами, що пов'язано з їхніми різними медіауподобаннями. Програми мають спрямовуватися на отримання дітьми спільного досвіду командної роботи, що дає можливість об'єднати різні здібності дітей, враховуючи існуючі стосунки. Так, наприклад, використовувати як мотивувальний виклик порівняння дітей між собою прийнятно за умови системної профілактики булінгу (що унеможливило знущання групи над інакшими дітьми і загострення цькування тощо).

Принцип гнучкого і розмаїтого змістового наповнення занять: гнучке пристосування до потреб дітей, їхніх захоплень, моди, актуальної медіаситуації. Створення для дітей можливостей, аби вони вільно могли обговорювати свої медіапрактики між собою і з дорослими (демонстрація конструктивних способів комунікації).

Принцип циклічності програм і врахування сензитивних періодів: підбір медіаматеріалу для занять визначається віковими особливостями дітей, що робить їх особливо чутливими до певної тематики. У сензитивний період необхідні для формування медіакультури психічні новоутворення формуються легше (з меншими затратами зусиль), ніж до або після цього вікового періоду. Оскільки вікова періодизація не повною мірою враховує індивідуальні відмінності дітей, потрібна циклічність: повторення занять, спрямованих на формування новоутворень у наступному класі (віковому періоді) для закріплення і підсилення ефекту. Закріплення досягнень попереднього циклу має відбуватися на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох доступних для дітей медіа).

Вікові особливості взаємодії дітей з медіа, що мають бути враховані в сензитивний віковий період, і відповідно на яких можна базувати медіаосвітні програми, узагальнено в двох рефлексивних стратегіях впливу. Перша стратегія – рефлексивне управління розвитком психологічних новоутворень дитини, які зменшують ризики негативного впливу на неї з боку медіа (відповідальність за регулювання взаємодії з медіа покладається переважно на дорослих). Друга стратегія – рефлексивне управління розвитком *рефлексивних* новоутворень дитини, які дають їй можливість самостійно і відповідально регулювати баланс ресурсів і ризиків під час взаємодії з медіа.

Кожна із стратегій базується на сукупності головних ідей. Головні ідеї медіаосвіти в молодшому шкільному віці (1-4 класи) – вторинність (штучність) інформаційного світу, отримання задоволення від реального світу, своїх реальних дій у ньому, розуміння необхідності вибірковості, дозування контакту з медіа, обережності під час взаємодії з медіа.

Головні ідеї медіаосвіти в підлітковому віці (5-9 класи) – створення середовища повноцінного реального розвивального спілкування дітей щодо їхніх медіапрактик і медіауподобань для забезпечення розуміння розмаїтості і взаємозв'язків світу медіа як культурного досягнення людства (носія цінностей, норм, зразків), розвиток навичок самоуправління взаємодією з медіа, управління ризиками і ресурсами, що надають медіа.

Вікову специфікацію медіаризиків і відповідних психологічних новоутворень, які формуються в дитини певного віку і здатні значно зменшити, а то й анігілювати негативні наслідки медіавпливу, представлено в Таблиці. Розробка вікової специфікації медіаризиків спирається на аналіз механізмів впливу медіа на дитину [1] та узагальнення результатів всеукраїнського масового опитування батьків дітей різного віку [2].

Ризики впливу медіа для дітей різного віку і відповідні ресурсні психологічні новоутворення

	Ризик	Вікові новоутворення, що зменшують ризик впливу
1-й клас (6-7 років)	<ul style="list-style-type: none"> – Візуальна вразливість (картини, що вразили, довго тримаються в пам'яті, лякають, тривожать); – копіювання небажаної поведінки (повторення слів, дій); – зміна сімейних правил і медіапрактик під тиском значущих груп однолітків (перегляд усупереч своїм бажанням за для інтеграції в групу) 	<ul style="list-style-type: none"> – Врозуміння штучності медіапродукції (операції когнітивного відсторонення від емоційно вражаючих впливів – “воно ж не справжнє”); – довіра до власної вибірковості; – внесок у створення сімейних правил користування медіа (розподілений вольовий процес і – як основа для формування вольової звички на наступному віковому етапі 9– 10 р.); – самооцінка виконання правил (наприклад, телеперегляду, гри на комп'ютері або мобільному); – радість від процесу створення нового медіапродукту як від творчості; – узгодження дій під час спільної творчості, прийняття інакшості інших людей
2-й клас (7-8 років)	<ul style="list-style-type: none"> – Закріплення досягнень попереднього циклу на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох медіа); – занадто велике захоплення медіарозвагами послаблення мотивації навчання; – захоплення страшним; – копіювання агресивної поведінки 	<ul style="list-style-type: none"> – Розрізнення медіарозваги і медіасправи; – розрізнення фантазії, видумки, обману, правди; – бюджет часу на медіарозваги; – розрізнення героїв і антигероїв у медіа (з кого брати, а з кого не брати приклад); – самоопанування; визначення коли, чому і навіщо дивитися страшно
3-й клас (8-9 років)	<ul style="list-style-type: none"> – Закріплення досягнень попереднього циклу на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох медіа); – формування споживання під впливом реклами, намір купити товар, виконати запропоновану (нав'язану) дію; – довірливість до інформації і переживання з приводу “кінця світу” (катастроф, прогнозів) 	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток критичного осмислення отриманої з медіа інформації; – способи перевірки інформації; – первинне розуміння комерційної природи реклами; – загальне відчуття безпеки, захищеності, власної спроможності; – занурення в спільну справу створення медіапродукту (протиставлення “потоківому” стану комп'ютерної гри); – перехід від сприймання “про що показують” до сприймання “для чого це показують”

<p>4-й клас (9-10 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Копіювання норм стосунків і ставлення; – прагнення полегшеної інформації (від нездатності до самостійного читання) 	<ul style="list-style-type: none"> – Розуміння неповного збігу намірів і дій персонажа, завдання ненавмисної шкоди іншом; – усвідомлення наслідків дій персонажів (продовження медіатвору); – проведення межі між реальним і віртуальним світами (на прикладі обговорення соціальної інтернет– мережі); – формування вольової звички (непомітність зусиль на виконання того, до чого звик, а колись було важко); – перехід до самостійної регуляції бюджету часу
<p>5-й клас (10-11 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Інтерес до дорослого змісту медіа (про сексуальність, стосунки); – пік зростання часу перегляду, пошук соціальних уроків, розширення уявлень про сімейні стосунки за межі батьківської сім'ї; – експериментування із власною кібер– персонаєю в соцмережах (є– ідентичністю), неадекватна самооцінка; – необережні дії в кіберпросторі 	<ul style="list-style-type: none"> – Різні жанри медіа, різні мовні коди; – різноманітність тем медіа і власні смаки (порівняти, як змінилися медіауподобання з 1– го до 5– го класу); – дорослість і дорослі медіа (система застережних позначок); – різні способи користування медіа (он– лайн навчання); – медіаресурси і медіарозваги: можливість управляти власним часом. <p>Актуальне тематичне навантаження медіа–апродукції, що використовується на заняттях:</p> <ul style="list-style-type: none"> – цінність сімейних стосунків, зображена в медіа – справжній чоловік/справжня жінка (сензитивний період гендерного розвитку); – яким я буду батьком/матір'ю (профілактика ускладнень стосунків з батьками в підлітковому віці); – відчуття власної гідності та повага до інших (профілактика ускладнень стосунків з однолітками)
<p>6-й клас (11-12 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Затримки розвитку вольових процесів (надмірне захоплення медіа); – засвоєння вульгаризованих гендерних ролей під впливом медіа 	<ul style="list-style-type: none"> – Акцент на ресурсному використанні медіа; – способи пошуку потрібної інформації в медіа – багатомовність сучасних медіа; – ціннісне ставлення до міжособових стосунків; – вчинок у реальному та віртуальному світах; – розширення діапазону способів саморегуляції за допомогою і без допомоги медіа

<p>7-й клас (12-13 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Закріплення досягнень попереднього циклу на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох медіа); – засвоєння вульгаризованих моделей романтичних стосунків під впливом медіа; – заміщення реальних стосунків віртуальними персонажами; – передчасна сексуалізація 	<ul style="list-style-type: none"> – Позиція медіавиробника, етика в медіапросторі; – уміння відстояти власну думку в разі зіткнення з іншою, пошук аргументів у медіа (подальший розвиток критичного мислення); – герої та їхні друзі в медіа (сензитивний період розвитку дружби); – відмінність віртуальної і реальної дружби; – допомога другу з використанням медіа і без; – керовані експерименти з тимчасовою медіаізоляцією (усвідомлення медіапотреб і медіазалежностей)
<p>8-й клас (13-14 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Закріплення досягнень попереднього циклу на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох медіа); – медіа пропонує/викривляє норми міжособових стосунків, світогляд; – спрощене розуміння зв'язку любові та сексу; – відповідальність за медіавчинок 	<ul style="list-style-type: none"> – Прихований зміст медіаповідомлень, багатозначність, суперечності, невизначеність і складність світу медіа; – довізначення і співтворення, активна роль користувача медіа; – поняття “вчинок” і “спільний вчинок” з медіа і без них; – свобода вибору і відповідальність у віртуальному і ширшому реальному світі; – масова поведінка і груповий тиск (наприклад, місії філістерів та прогресорів); – інформаційний простір як загальне благо, трагедії загального добра в разі використання без самообмежень; – самооцінка якості регулювання медіа-практик; – ревізія сімейних правил користування медіа
<p>9-й клас (14-15 років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Закріплення досягнень попереднього циклу на іншому змістовому матеріалі (але на базі порівняння кількох медіа); – медіа відволікають від професійного вибору і самореалізації, планування кар'єрного розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> – Переосмислення своїх дитячих медіа-практик і самовизначення нових медіа-подобань; – розвиток особистісної і групової рефлексії балансу віртуальних і реальних практик; – ресурсне ставлення до медіа; – протистояння маніпуляціям

Описаний ресурсно-рефлексивний підхід до медіаосвіти на основі повсякденних медіапрактик дитини запропоновано як концептуальну рамку для розробки авторських медіаосвітніх програм для різних класів, що створюватимуться й апробуватимуться в ході проведення всеукраїнського експерименту. Дослідно-експериментальну роботу “Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів” (2011–2016 роки) розпочато на базі загальноосвітніх навчальних закладів Автономної Республіки Крим, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської областей та м. Києва.

Головним напрямом розвитку медіаосвіти згідно із соціально-психологічним підходом є створення колективного суб’єкта-модератора взаємодії дитини з медіа, а саме професійної спільноти медіапедагогів. На запуск цього процесу і були спрямовані спеціалізовані заходи, зокрема проведення 1) медіаосвітніх шкіл (літніх і зимових) для методистів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (насамперед тих областей, де розпочато експеримент), 2) низки куштових науково-методичних семінарів з учителями шкіл-учасників експерименту (у містах Полтава, Дніпропетровськ, Миколаїв, куди були запрошені місцеві учасники і представники інших областей). Завдяки партнерам медіаосвітнього консорціуму МБФ “Академія української преси” заходи було проведено з виїздом учасників (на 6 днів для – медіаосвітньої школи і на 2–3 дні – для семінарів), що дало змогу повністю зануритись у тему, інтенсифікувати безпосереднє міжособове спілкування на горизонтальному рівні, яке є суттєвим компонентом формування спільноти.

Ще одним компонентом формування спільноти була організаційна схема міжгрупового спілкування через взаємодію коаліцій. Оскільки коаліції доцільно формувати за територіальним принципом, як побудовано і сам менеджмент експериментальної діяльності, відразу розпочато роботу з організації повноцінних творчих груп із самостійною груповою динамікою в межах кожної області (для цього збільшується кількість шкіл, що виступають експериментальними базами в межах області, започатковуються регіональні експерименти). Формуванню конструктивної взаємодії сприяє регіональна спеціалізація, що починає складатися в межах експерименту як результат самовизначення експериментальних навчальних закладів з урахуванням місцевих умов упровадження інновацій.

Протягом першого року експерименту регіональні мережі педагогів-експериментаторів забезпечували конкретизацію вітчизняної соціально-психологічної моделі впровадження з урахуванням наявних

ресурсів. Спеціалізація починає насамперед вимальовуватися в АР Крим, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській областях. Інші регіональні мережі протягом першого року не сформували виразної специфіки, а тому працюють згідно із загальною програмою експерименту: проводять педради, батьківські збори і дискусійні групи батьків. У більшості шкіл уже в перший рік експерименту розпочали викладати курс за вибором “Медіакультура” в 10-х класах.

Медіаосвітня мережа експериментаторів в АР Крим опрацьовує вітчизняну модель медіаосвіти на базі співпраці ЗНЗ (початкова школа) і Кримського республіканського підприємства “Кіновідеопрокат”, Асоціації кіноосвіти та медіапедагогіки. Специфіка змісту роботи цієї регіональної мережі зумовлена завданням максимально інтегрувати накопичений в Україні досвід кіноосвіти – що потребувало залучення насамперед педагогів молодшої шкільної ланки. Проведено низку засідань регіональної творчої групи, що забезпечило підготовку вчителів початкових класів до впровадження інтегрованої медіаосвіти; апробовано окремі інтегровані медіаосвітні уроки, активізовано роботу медіаклубів, учителі взяли участь у фестивалі документального кіно.

Модель медіаосвіти, що апробується в Дніпропетровській області, спрямована головним чином на дистанційне забезпечення підвищення медіаосвітньої компетентності педагогів на базі порталу ОШПО. Зрозуміло, що за такої моделі важливою складовою є суттєве розширення кількості педагогів: крім експерименту всеукраїнського рівня, у Дніпропетровській області започатковано медіаосвітній експеримент регіонального рівня, в якому беруть участь понад 30 шкіл. Експериментальні школи успішно провели підготовку педагогічних, батьківських і учнівських колективів до впровадження курсу “Медіакультура”, активно використовуючи дистанційні методи навчання, віртуальні освітні веб-середовища, банки електронних засобів навчання тощо.

Ключовим чинником спеціалізації роботи в Запорізькій області стала організація за ініціативою обласного управління освітою міжнародного медіафестивалю (Москва – Запоріжжя), у межах якого учні завдяки інтернет-технологіям взяли участь у майстер-класах провідних кінопедагогів і митців, долучилися до самостійної медіатворчості. Ця спільна справа стала стрижнем розвитку медіаосвіти в регіоні. Важливим компонентом розвитку медіаосвіти є також створення першого всеукраїнського медіаосвітнього порталу “Вісник мрії”, який поєднав творчість дітей і дорослих, став спільним ресурсом усіх медіапедагогів (зокрема створено відеозвіти усіх медіаосвітніх заходів 2012 р., розпочато формування відеобібліотеки медіаосвітніх лекцій провідних фахівців галузі). Підготовка вчителів медіаосвіти проводилася на базі

ОППО (двотижневі курси) за розробленою регіональним координатором авторською програмою.

Робота регіональної мережі на базі ОППО Луганської області набуває специфіки за двома параметрами: 1) поєднання процесів упровадження медіаосвіти з іншими інноваціями у сфері інноваційно-комунікаційних технологій (наприклад, в умовах використання класу нетбуків); 2) переважне залучення до викладання медіаосвіти шкільних психологів. В області систематично проводилися науково-методичні семінари з проблем упровадження медіаосвіти, ця тематика активно висвітлювалася у виступах на професійних конференціях і в місцевих засобах масової інформації. Активізувалася робота гуртків медіаосвітньої тематики, проведено фестивалі дитячої та юнацької творчості.

Головним напрямом підготовчого етапу в Миколаївській області було визначення можливостей варіювання моделей шкільної медіаосвіти. Це і модель медіаосвіти, інтегрована навколо бібліотеки; це і кушований варіант медіаосвіти для сільських малокомплектних шкіл району; це інтегровані авторські програми впровадження медіаосвіти в курси мови, інформатики та інші предмети. В ОППО розроблено стратегію розвитку медіаосвіти в області, проведено підготовку педагогів і педагогічних колективів, вивчаються відгуки і від батьків, і від учнів. У школах активізувалася позакласна медіаосвітня діяльність. Так, зокрема, створено телерадіокомпанію “Доманівщина”, оформлено кабінет медіаосвіти, шкільне телебачення “38-й меридіан”, працюють шкільні сайти і портали, на яких висвітлюються результати дитячої медіаторчості.

У місті Києві за сприяння Київської міської ради проведено низку круглих столів, які зібрали педагогів у кожному з районів міста. У зв'язку з такою широкою інформаційною кампанією значно розширилося коло шкіл, залучених до медіаосвітньої діяльності (з 4 до 20 ЗНЗ). Вітчизняна модель медіаосвіти в Києві інтегрується на базі Науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка. Тут започатковано творчу робочу групу психологів з проблем розвитку медіапсихології як основи супроводу шкільною психологічною службою процесу впровадження медіаосвіти в столиці. Одним із напрямів експериментальної роботи стало налагодження взаємодії шкіл із позашкільними навчальними закладами, зокрема у формі проекту “Сімейна медіа-освіта” (Подільський район) і дитячої анімаційної студії (Солом'янський район). Завдання підготовчого етапу виконано в більшості шкіл, проте потрібно надолужити втрати часу, зокрема активізувати підготовку педагогів, які викладатимуть курс “Медіакультура”.

Важливим компонентом формування медіаосвітньої фахової спільноти є набуття спільного досвіду та його рефлексія. Для цього було проведено дві спільні акції: 1) перший зріз оцінки медіакультури учнів експериментальних і контрольних навчальних закладів (вхідна діагностика); 2) спільне учасницьке дослідження (проведення старшокласниками, які вивчали курс медіакультури, інтерв'ю з молодшими школярами на тему “Діти і телебачення”; на основі інтерв'ю готувалися твори-звіти на всеукраїнський конкурс). Важливо, що в цих акціях усі учасники експерименту виступали в ролі єдиного колективного суб'єкта, що взаємодіє із зовнішніми інституціями. У першій акції – науковцями, які встановили з керівниками регіональних мереж паритетні стосунки взаємодії. Так, зокрема, було проведено спільне обговорення інструментарію для діагностики стану медіа культури; завдяки такому обговоренню вироблено пропозиції щодо удосконалення анкетування та організації процедури його проведення (яку було враховано). Рефлексія спільного досвіду, набутого в ході проведеної акції, і результатів діагностики була організована для учасників експерименту на практичних семінарах.

У другій акції до спільного контуру взаємодії додається ще один зовнішній суб'єкт-замовник – Міжвідомча робоча група з розробки і впровадження національної системи позначок телепродукції, що може шкодити здоров'ю і розвитку дитини [3]. Використання результатів спільного учасницького дослідження (цитат із найкращих дитячих творів-звітів) на сайті Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення підкреслює важливість спільного досвіду, отриманого в цій акції, і для спільноти медіа педагогів, і для дітей-учасників експерименту.

Висновки. Перевірка ефективності вітчизняної моделі, зокрема аналіз першого етапу впровадження медіаосвіти, показала, що в ході реалізації вітчизняної моделі необхідно враховувати взаємодію суб'єктів сучасного інформаційного простору щонайменше на трьох рівнях: особистості, групи, спільноти. При цьому медіапрактики суб'єктів не є комунікативно-пасивними: під час взаємодії відбуваються зміни в самих суб'єктах, створення нових суб'єктів взаємодії, переосмислення інтерсуб'єктного простору взаємодії, рефлексивне управління взаємодією тощо. Упровадження медіаосвіти як інноваційний процес має спиратися на рефлексивний підхід, відповідно до якого чітко розрізняються позиції суб'єктів взаємодії та інтеграційні процеси, які відбуваються на зазначених рівнях суб'єктності.

Врахування вікової динаміки розвитку особистості базується на принципі інформаційної екологічності, який розкрито в п'яти похідних принципах побудови шкільних медіаосвітніх програм. Виокремлюють-

ся дві рефлексивні стратегії медіаосвітньої взаємодії педагога з учнями: профілактика медіаризиків (молодший шкільний вік) і сприяння становленню саморегулювання балансу медіаресурсів і медіаризиків (підлітковий вік). Запропоновано концептуальну рамку врахування сензитивних періодів розвитку особистісних новоутворень у медіаосвіті для зниження медіаризиків.

Особливості реалізації вітчизняної моделі медіаосвіти розкриває аналіз становлення фахової спільноти медіаосвітян у ході першого етапу експерименту. Виокремлено компоненти активізації міжособової комунікації, міжгрупової взаємодії і регіональної спеціалізації, організації та рефлексії спільного поділеного досвіду.

Проведений аналіз задає орієнтири для подальшого розгортання медіаосвітнього експерименту, що передбачає розширення медіаосвітнього руху на засадах учасницьких технологій паритетної зацікавленої рефлексивної взаємодії.

Література

1. Медийная и информационная грамотность: программа обучения педагогов / под ред. Алтона Гриззла и Кэролайн Уилсон ; Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании. – UNESCO, 2012. – 200 с.
2. Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник / В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. – К.: Центр вільної преси, 2012. – 344 с.
3. Оцінки і ставлення батьків дітей різного віку до впровадження нової системи позначок телепродукції, що може шкодити здоров'ю і розвитку дитини: Аналітична довідка / ред. Л. А. Найдьонова ; Медіаосвітній консорціум. – К., 2012. – 38 с.

Найденова Л. А. Социально-психологическая модель медиаобразования: особенности реализации

Представлен анализ первого этапа экспериментальной проверки эффективности отечественной модели медиаобразования, учитывающей взаимодействие субъектов современного информационного пространства на трех уровнях: личности, группы, сообщества. Предложены рефлексивные стратегии и принципы построения школьных медиаобразовательных программ для учащихся 1 – 9-х классов с учетом сензитивных периодов развития личностных новообразований. Выделены факторы становления профессионального медиаобразовательного сообщества: активизация межличностной коммуникации, региональная специализация, рефлексия совместного опыта.

Ключевые слова: медиаобразование, медиариски, медиаресурсы, рефлексивный подход, сообщество.

Naydyonova L. A. Social and psychological model of media-education: features of realization

It was presented the analysis of the first stage of experimental verification of social-psychological media-education model effectiveness in the article. The model

deals with subjects of modern informational space interaction: person, group, community. There are suggested reflexive strategies and principles of school media-education programs creating for students of 1-9 stages, which based on sensitive periods of personal new formation development. The factors of media-education community development are single out: activation of interpersonal communication, regional specialization, reflexivity of shared experience.

Key words: media-education, media risk, media resource, reflexive approach, community.

© Найдюнова Л. А.

М. В. Бородчак

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ТА СПОСОБИ ПРОТИСТОЯННЯ ЇМ

Представлено теоретичне дослідження поняття політичних маніпуляцій, визначено мету їх застосування та особливості використання технологій маніпулювання масовою свідомістю в сучасному інформаційному просторі. Обґрунтовано необхідність опанування молоддю навичок протистояння маніпулятивним впливам з боку сучасних ЗМК; за результатами попередніх досліджень означено основні напрямки подальшого удосконалення таких навичок.

Ключові слова: політичні маніпуляції, інтернет-середовище, активізація політичної участі, протистояння маніпулятивному впливу.

Проблема. У процесі розвитку демократичного суспільства західного зразка ми все більшою мірою стаємо незалежними індивідами, суб'єктами свого життя. Але жодна політична система сама по собі не здатна подарувати людині внутрішню свободу. Вона може лише посприяти особистісному розвитку, зокрема завдяки свободі слова, яка є одним з основних її принципів, тобто забезпечивши доступність освітньої та аналітичної інформації. Однак тут є й інша сторона, зумовлена законами розвитку суспільства, а саме необхідністю з боку влади здійснювати контроль над суспільством, тому що, маючи свободу волі і вибору, люди можуть помилятися і через це не дотримуватися законів суспільства, порушувати їх (свідомо чи несвідомо). Для ідеальної демократії, звичайно, вистачило б справедливих законів та їх виконання, аби суспільство процвітало. Але в реальному житті ми часто стикаємося з незрозумілими для нас процесами в масовій свідомості, що є наслідком маніпулювання інформацією політичного змісту. Тому наближення до ідеалу демократичного суспільства вимагає внутрішніх зусиль від кожного громадянина, а особливо від молоді, яка з огляду